

Чорнодон В.І., к.е.н.,
Вінницький інститут економіки
Тернопільського національного
економічного університету,
м. Вінниця

Наукова методологія в економіці садівництва

У статті визначено сутність методології, особливості застосування наукових методів і прийомів у дослідженні економічних явищ і процесів у галузі садівництва, конкретизовано застосування системного підходу та проаналізовано інформаційну базу економічних досліджень у садівництві.

The article determines the essence of methodology, peculiarities of using scientific methods and ways research of economic notions and processes in the sphere of horticulture, also it has been concretized the usage of systematic approach and analyzed information basis of economic researches in horticulture.

Постановка проблеми. Дослідження економічного розвитку й ефективності функціонування галузі садівництва потребує застосування необхідного методичного інструментарію. В умовах інтенсивного зростання обсягів наукової та науково-технічної інформації, швидкозміненості й оновлення системи наукових знань виникає потреба в розробці якісно нових підходів до проведення наукових досліджень в економіці садівництва, впровадження у виробництво наукоємних технологій з урахуванням ринкових умов ведення господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктивною вимогою сьогодення є розробка необхідного методологічного інструментарію щодо теми дослідження. Тому над визначенням методів, з використанням яких буде досягнута мета наукового дослідження, замислюється кожен учений. Зокрема, питанням економіки садівництва присвячені роботи багатьох вітчизняних учених, зокрема, О.М. Шестопаля, О.Ю. Єрмакова, І.І. Червена, В.А. Рульєва, І.І. Лукінова, В.В. Юрчишина, М.М. Артеменка, Д.Ф. Харківського та ін. Втім, конкретизації й узагальнення, виведення системи методів, характерної саме для обґрунтування усіх закономірностей й економічного розвитку, ще не досягнуто. Тому проблема методології досліджень у галузі є надто актуальною, адже для визначення правильних орієнтирів розвитку садівництва необхідне проведення низки як економічних, так і технологічних досліджень, здійснення яких, передусім, можливе тільки за чіткого визначення способів і послідовності проведення.

Постановка завдання. Пізнання економічних процесів та явищ у галузі садівництва доцільно здійснювати так: обґрунтувати актуальність проблеми дослідження; висвітлити методологію проведення дослідження; підібрати

необхідний методичний інструментарій; виявити закономірності розвитку того чи іншого явища.

Виклад основного матеріалу. У повсякденній діяльності та науці дослідження повинні приводити до результатів, стати основою наступних теоретичних і практичних дій, вони мають інформувати нас про об'єктивні властивості і співвідношення реально існуючих предметів і явищ.

Методологія – наука про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності. Вона дає змогу усвідомити природу, принципи і методи, що лежать в основі пізнання дійсності та відтворення її в мисленні. Методологія є філософським ученням про методи пізнання. У широкому розумінні методологія – це спосіб усвідомлення будови науки і методів її роботи, а у вузькому – сукупність принципів, методів, прийомів та процедур дослідження, що застосовуються в тій чи іншій спеціальній галузі знань [1].

Аналіз показує, що одного чи двох методичних підходів недостатньо, оскільки проблема має багатоваріантний аспект розв'язання. Тому доцільно під час розгляду економічних явищ і процесів у садівництві застосовувати системний підхід до виявлення й аналізу існуючих закономірностей та ймовірних процесів, які мають кількісне і якісне вираження.

Методичні прийоми, що використовуються в даному дослідженні, під загальною назвою «системний підхід» дають змогу в даній синтетичній категорії виділити її складові.

Будь-яку систему можна визначити як сукупність, комбінацію або набір взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле. Поняття системи ґрунтується на таких положеннях: вона є множиною взаємопов'язаних частин; усі елементи перебувають у взаємній залежності; вивчення будь-якого елемента дає можливість виявити властивості єдиного цілого; сукупність елементів сформована у такий спосіб, щоб реалізувати певне призначення.

Системний підхід зумовлює використання системного аналізу у наукових дослідженнях. Загальноприйнятої методики системного аналізу немає. Зазвичай, до наукових інструментів системного аналізу належать: методи і процедури теорії дослідження операцій, що дають змогу розробляти кількісні рекомендації, необхідні для планування й організації цілеспрямованих дій; методи аналізу систем, що використовуються для визначення завдань і вибору шляхів розвитку систем, оцінки поведінки систем в умовах невизначеності; методи системотехніки – методи проектування і синтезу складних систем у результаті вивчення способів функціонування їх елементів.

Детальний аналіз методів, що застосовуються, доцільно викласти в логічній послідовності змісту роботи.

При розкритті теоретичних аспектів дослідження використовуються наукові праці вітчизняних та іноземних учених з питань сутності їх в умовах ринкових відносин, законодавчі та нормативні акти з досліджуваних питань. У

розробці теоретичних аспектів визначальну роль відіграють такі моменти наукового пошуку: виникнення ідей; формулювання принципів, законів, закономірностей, категорій; узагальнення наукових фактів; використання аксіом; висунення гіпотез; доведення теорем.

За допомогою системного підходу здійснюють поглиблений ретроспективний аналіз розвитку досліджуваної галузі, виявляють закономірності функціонування садівничих підприємств на сучасному етапі, удосконалюють форми залучення інвестицій та виявляють організаційно-економічні чинники підвищення ефективності виробництва плодово-ягідної продукції. Системний підхід застосовують до виявлення й аналізу існуючих закономірностей та ймовірних процесів, які мають кількісне і якісне вираження. Системний підхід передбачає комплексне вивчення й дослідження економічних явищ як одного цілого, що включає аналіз процесу інвестування, оцінку сучасного стану розвитку садівництва, визначення показників ефективності виробництва продукції, впливу економічних чинників на розвиток галузі.

Монографічний метод доцільно використовувати під час вивчення поглядів на проблему вітчизняних та іноземних учених і має на меті впровадження досвіду, викладеного в авторських публікаціях провідних науковців. В даному узагальненні привертає увагу процес переходу від адміністративно-командного управління до ринкового типу економіки та погляд фахівців на зміни, що відбулися при цьому, у функціонуванні садівничої галузі.

Конкретно-історичний метод застосовується у проведенні ретроспективного аналізу садівництва. За його допомогою розглядається процес розвитку садівництва на основі архівних і літературних джерел. Зокрема, історичні передумови розвитку галузі в контексті історичних подій аналізуються у працях М.І. Кічунова, Ф.Р. Брокгауза, А.К. Станкевича та інших дослідників. Для оцінки розвитку садівництва необхідно враховувати дані переписів багаторічних насаджень, які було проведено у 1952, 1970, 1984 та 1998 роках.

Статистичний метод має найбільше застосування. Практичне його використання пов'язане з необхідністю виявлення економічних тенденцій розвитку садівництва останніми роками. При цьому виникає можливість проаналізувати кількісні та якісні, вартісні та натуральні показники виробництва, а також на їх основі визначити ефективність функціонування галузі.

За допомогою графічних методів відображають: динаміку площ плодоягідних насаджень; співставну динаміку темпів зміни факторів ефективності виробництва плодів та ягід; зміни площі за даними переписів (усі категорії господарств); динаміку структури насаджень за даними переписів (усі категорії господарств); площі плодкових і ягідних насаджень категоріями господарств та ін.

Абстрактно-логічний метод використовується для здійснення теоретичного узагальнення, побудови логіки розвитку галузі садівництва області,

формування висновків щодо стану функціонування галузі, інвестиційного процесу, джерел формування інвестиційних ресурсів та ін.

Метод економіко-математичного моделювання пропонується для вибору структури алгебраїчної моделі відтворення у формалізованому вигляді залежності між досліджуваними процесами та явищами; для прогнозування й визначення перспектив розвитку окремих садівницьких підприємств чи галузі в цілому. Найважливішим розділом прогнозування є визначення перспективної врожайності. Рівень урожайності плодоягідних культур залежить від багатьох природних та економічних чинників. З огляду на це найпридатнішим є нормативний метод прогнозування. Такий норматив розробляється для кожної породної групи плодових і ягідних культур в розрізі природно-економічних зон. Використовуються статистичні дані про рівні врожайності пересічно за чотири роки. Норматив урожайності плодоягідних культур визначається на основі екстраполяції тренда досягнутого її рівня в модельних господарствах [3].

Виконання дослідження з економіки та організації промислового садівництва є досить складною справою, з огляду на обмежену інформаційну базу. Оскільки одна і та сама інформація може використовуватись для різних цілей – створення нових концепцій, встановлення взаємозв'язків, вирішення проблем, пошуку нових фактів тощо, тому досліднику насамперед необхідно встановити її цільове призначення. Цінність інформації визначається економічним ефектом, який дає її використання. Практичне завдання, що стоїть перед науковцем, визначає характер та обсяг необхідної інформації і вимагає відмовитись від такої інформації, що не має прямої причетності до об'єкта дослідження. У такий спосіб забезпечується достатність або повнота інформаційної бази дослідження.

У звітах сільськогосподарських підприємств відсутні дані щодо виробничих витрат і реалізації продукції не лише окремо за плодовими і ягідними культурами, а навіть і за групами ягід. Породно-сортовий склад багаторічних насаджень наведено лише в матеріалах загальноукраїнських переписів багаторічних насаджень, які здійснюються дуже рідко, не раніше ніж через 14-18 років. Останній такий перепис був проведений 1998 р.

У статистичних матеріалах Держкомстату України та звітах сільськогосподарських підприємств не наводяться дані про обсяги інвестицій у створення багаторічних насаджень і щодо джерел інвестицій. Також відсутні дані щодо результатів реалізації садівницької продукції не лише за її видовим складом, але навіть за групами порід.

Джерелами інформації для проведення дослідження є матеріали статистичної звітності Державного комітету статистики України, статистичні збірники, матеріали переписів багаторічних насаджень, річні звіти спеціалізованих садівницьких господарств, дані первинного бухгалтерського обліку ряду сільськогосподарських підприємств, результати опитування фермерів і власників особистих господарств тощо; літературні джерела, матеріали наукових конференцій та семінарів, методичні розробки Інституту садівництва УААН та Інституту аграрної економіки УААН та ін. Це, в свою

чергу, зумовлює необхідності опрацювання і застосування особливих методичних підходів до виконання таких досліджень.

Матеріальною основою функціонування садівничої галузі є багаторічні насадження, тому предметом аналізу тенденцій розвитку й оцінки сучасного стану садівництва визначено динаміку загальної площі плодово-ягідних насаджень, площі плодоносних насаджень, урожайності, валових зборів в розрізі за породними групами і категоріями господарств. Для такого аналізу використовувались дані статистичної звітності за формою №29. Дані з категорії «господарства населення (включаючи громадян-орендарів)» розраховані на базі даних вибіркового обстеження сільськогосподарської діяльності населення в сільській місцевості за формами №1-СГН, №2-СГН та даних суцільного перепису багаторічних насаджень.

З метою об'єктивної оцінки потенційних можливостей регіону для розвитку товарного садівництва потрібно проводити ретроспективний аналіз розвитку садівництва.

Для аналізу сучасного стану садівництва використовуються такі показники зі статистичних збірників і річних звітів сільськогосподарських підприємств: площі, валові збори, урожайність плодових і ягідних культур, видова структура садівничої продукції (форма 29-с-г «Звіт про збір урожаю сільськогосподарських культур»); рівень споживання плодів і ягід (статистичний збірник «Споживання основних продуктів харчування населенням України»); баланс плодів і ягід (форма 16-с-г «Баланс сільськогосподарської продукції»). Аналіз обсягів, ціни і каналів реалізації продукції садівництва виконано на основі інформації рахунку №46 «Реалізація» ряду сільськогосподарських підприємств.

Дані про обсяги реалізації садівничої продукції сільськогосподарськими підприємствами і ціни на неї по каналах реалізації наведено у формі 21-заг «Звіт про реалізацію сільськогосподарської продукції» та статистичних збірників «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами України» за відповідні роки.

У сільському господарстві, і зокрема в садівництві, можливі значні коливання в обсягах виробництва і витрат, зумовлені природними факторами. З метою нівелювання можливого впливу періодичності плодоношення садів, у розрахунках були використані середньорічні показники за два і більше парних років у базовому і звітному періодах.

Для аналізу економічної ефективності виробництва і реалізації плодів використовуються дані бухгалтерських звітів сільськогосподарських підприємств, статистичні збірники «Основні показники річних звітів колективних сільськогосподарських підприємств по виробництву сільськогосподарської продукції по областях, що входять до регіону, та Україні».

Аналіз розвитку садівництва у селянських (фермерських) господарствах пов'язаний зі значними труднощами, оскільки у формах статистичної звітності відсутні необхідні дані. В «Матеріалах обстеження фермерських господарств»

дані із садівництва не відображалися. Статистична форма 2-ферм. «Звіт про діяльність селянського (фермерського) господарства, або орендаря (громадянина)» також не обліковує даних про розвиток садівництва. На даний час доцільно використовувати анкетні опитування Українського центру підтримки і розвитку фермерства та здійснювати власні опитування, проводити анкетування.

Оскільки існуюча звітність сільськогосподарських підприємств не містить даних про обсяги основних виробничих фондів, які використовуються в садівництві, в ролі основних виробничих показників для характеристики рівня інтенсивності садівництва варто використовувати: розмір виробничих витрат і затрат праці на 1 га насаджень, питомі капіталовкладення на їх створення (балансова вартість 1 га саду), продуктивність насаджень.

Для аналізу економічної ефективності садівництва використовуються такі показники: продуктивність праці (вихід садівницької продукції на затрачену людину-годину), виробнича і повна собівартість продукції, прибуток на 1 га плодоносних насаджень, рівень рентабельності.

Через обмеженість інформаційної бази практично неможливо детально проаналізувати економічну ефективність садівництва за породними групами і культурами. Річні звіти містять інформацію про площі, валові збори, урожайність та собівартість за породними групами садівницьких культур, а результати реалізації відображені разом по зерняткових і кісточкових плодах та горіхоплідних і ягодах.

Вважаємо, що в статистичній звітності садівницьких господарств або ж довідково потрібно відображати середньорічну вартість основних засобів виробництва (включаючи вартість землі) та матеріальних обігових засобів садівництва для можливості визначення норми прибутку галузі.

Висновки. В останні роки в більшості сільськогосподарських підприємств з об'єктивних і суб'єктивних причин садівництво з високорентабельної перетворилось на збиткову галузь. Внаслідок цього садівницькі підприємства не мають внутрішніх нагромаджень для створення (відтворення) плодоягідних насаджень і формування виробничої інфраструктури. Недостатнім є рівень державних асигнувань на створення багаторічних насаджень, тому склався критичний стан із відтворенням садів і ягідників, швидкими темпами втрачається основний виробничий потенціал галузі, яким є багаторічні насадження. Тому необхідно провести комплексне дослідження проблем розвитку садівництва на основі системного підходу, що дасть змогу впроваджувати якісно нові розробки та актуальні пропозиції.

З метою отримання найкращих результатів наукового дослідження та його оптимізації необхідно планувати кожен його етап, визначати зміст та терміни виконання. При цьому важливим моментом обґрунтування є ступінь попередньої опрацьованості проблеми та визначення ефекту від впровадження розробок.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання методології та практики науково-технічної політики / За ред. Б.А. Малицького. – К.: УкрІНТЕІ, 2001. – 201 с.
2. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник / О.В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2003. – 192 с.
3. Методика економічної та енергетичної оцінки типів насаджень, сортів, інвестицій в основний капітал, інновацій та результатів технологічних досліджень у садівництві / За ред. Шестопаля О.М. – К.: ІС УААН, 2006 – 142 с.

УДК 334.01: 81'42

Zakharchuk I.O.,
Bukovyna State Finance Academy

The category of quantity in the economic discourse

The paper deals with the linguistic category of quantity and phrasal markers of quantity expression in the economic discourse.

A critical review of the works on the category of quantity in linguistics has given opportunity to state that it is a very complicated issue and it needs further investigation. The origin of this concept goes back to ancient times when Greek philosopher Aristotle laid the basis of modern categorial understanding of the world.

There is no one commonly accepted classification of means of quantity expression in English. In linguistics there are two main approaches towards the issue – a classification based on linguistic levels and a classification based on the ontological triad. Accordingly, there are three groups of means of expression corresponding to the levels of the language structure – morphemic, lexical and syntactic.

Quantity is an important part of our understanding of the worldview. Almost everything in this world is either counted or measured.

The objective of our article is to establish a functional semantic field of the category of quantity registered in economic discourse.

The paper is written in the framework of the theory of functional grammar presented by A.V. Bondarko [2; 3; 4], V.Z. Panfilov [9], S.O. Shvachko [10], M.A. Halliday [13].

The object of the analysis is the linguistic category of quantity and phrasal markers of quantity expression retrieved from economic discourse (the length of text is 10000 words).

This term “discourse” is used in humanities, the subject of which presupposes the study of language functioning, i.e. linguistics, literary criticism, semiotics, sociology, philosophy, ethnology and anthropology. T.M. Nikolayeva offered the following definitions of discourse:

- 1) spoken form of a text;
- 2) dialogue;
- 3) a group of utterances that are meaningfully interconnected;